

राष्ट्रिय सूचना आयोग

का.म.न.पा.-१० (देवीनगर) काठमाडौं

प. सं. ०७८/७९
च. नं.

सम्माननीय प्रधानमन्त्रीज्यू समक्ष राष्ट्रिय सूचना आयोगद्वारा आयोगको बार्षिक प्रतिवेदन पेश गरिएको सम्बन्धी प्रेस विज्ञप्ती

राष्ट्रिय सूचना आयोगले आर्थिक वर्ष २०७७/७८ मा सम्पादन गरेका मुख्य मुख्य काम कारवाहीहरु संलग्न बार्षिक प्रतिवेदन सूचनाको हकसम्बन्धी ऐन २०६४ को दफा २५ को उपदफा १ बमोजिम व्यवस्थापिका संसदमा पेश गर्नका लागि २०७८ साल माघ १८ गते सम्माननीय प्रधानमन्त्री श्री शेर बहादुर देउवाज्यू समक्ष पेश गरेको छ । सम्माननीय प्रधानमन्त्रीज्यूबाट आयोगको स्थापनाबाट सुशासन कायम गराउन मद्दत पुगेको, आयोगको क्षमता विकास गर्नुपर्ने, राष्ट्रिय सुरक्षासँग सम्बन्धित गम्भिर प्रकृतिका सूचनाहरु संवेदनशील हुनुपर्ने भनाई राख्नु भएको थियो । उक्त अवसरमा आयोगका प्रमुख सूचना आयुक्त महेन्द्र मान गुरुङ्गले प्रतिवेदन पेश गर्नु अगाडी प्रतिवेदनका बारेमा संक्षिप्त विचार व्यक्त गर्दै संवैधानिक रुपमा व्यवस्था भएको महत्वपूर्ण मौलिक हकको कार्यान्वयनका लागि आयोग लागि परेको र बार्षिक प्रतिवेदनमा आर्थिक वर्ष २०७७/७८ का अवधिका आयोगबाट भएका काम कारवाहीहरु समेटिएको जानकारी गराउनुका साथै आयोगका तर्फबाट राखिएका सुझावहरुका बारेमा पनि उल्लेख गर्नु भएको थियो । त्यसैगरी आयोगका सचिव श्री भागिरथ पाण्डेयले सूचनाको हकसम्बन्धी ऐनमा भएको व्यवस्था बमोजिम आयोगको बार्षिक प्रतिवेदन पेश गर्न लागेको बताउनुभयो । उक्त कार्यक्रममा आयोगका आयुक्तहरु श्री कमला ओली थापा, श्री रत्न प्रसाद मैनाली, नेपाल सरकारका मुख्य सचिव श्री शंकरदास वैरागी र आयोगका कर्मचारीहरुको उपस्थिति रहेको थियो । आयोगले आ.व. २०७७/७८को बार्षिक प्रतिवेदनको संक्षिप्त विवरण यसैसाथ संलग्न रहेको छ ।

कमला ओली थापा

सूचना आयुक्त तथा प्रवक्ता

२०७८ माघ १८ मंगलबार

सम्माननीय प्रधानमन्त्रीज्यूसमक्ष राष्ट्रिय सूचना आयोगद्वारा पेश भएको आयोगको आ.व २०७७/०७८ को वार्षिक प्रतिवेदनको संक्षिप्त विवरण

- राष्ट्रिय सूचना आयोगले आर्थिक वर्ष २०७७/७८ मा सम्पादन भएका काम कारवाही समेटिएको वार्षिक प्रतिवेदन सूचनाको हकसम्बन्धी ऐन २०६४ को दफा २५ को उपदफा १ बमोजिम व्यवस्थापिका संसदमा पेश गर्नका लागि २०७८ साल माघ १८ गते सम्माननीय प्रधानमन्त्रीज्यूसमक्ष पेश गरेको छ । उक्त प्रतिवेदन आयोगले सोही दफाको उपदफा २ बमोजिम सर्वसाधारणको जानकारीका लागि सार्वजनिक रूपमा प्रकाशन गर्नुका साथै आयोगको वेवसाईटमा नेपाली र अंग्रेजी भाषामा राख्ने छ ।
- नेपालको संविधानको धारा २७ मा रहेको सूचनाको हक सम्बन्धी व्यवस्था र सूचनाको हक सम्बन्धी ऐन २०६४ को दफा ११ बमोजिम सूचनाको हकको संरक्षण, संवर्द्धन र प्रचलन गर्ने कामका लागि गठीत राष्ट्रिय सूचना आयोगले सूचना माग गर्दा नपाएको कारणबाट प्राप्त हुने पुनरावेदन उपर गरेका आदेश, सूचनाको हकको प्रचलनका लागि दिइएका विभिन्न निर्देशन, संरक्षण र संवर्द्धनका लागि सरोकारवाला, नागरिक, कार्यालय प्रमुख तथा सूचना अधिकारीहरूसंग गरिएका कार्यक्रम र सूचनाको हकको संरक्षणका लागि आगामी दिनमा गर्न पर्ने नीतिगत तथा कार्यन्वयनगत सुझावहरु समेटि यो वार्षिक प्रतिवेदन तयार भएको छ ।
- आयोगमा यस अवधिमा सूचनाको हक सम्बन्धी ऐनको दफा १० बमोजिम सार्वजनिक निकायहरुबाट सूचना प्राप्त नभएको भनि ७५३ वटा पुनरावेदनका उजुरीहरु प्राप्त भएका थिए । यसरी प्राप्त पुनरावेदन उजुरीहरुमध्ये सबैभन्दा बढी ७३ प्रतिशत स्थानीय तहसँग सम्बन्धित थिए भने, शिक्षा, स्वास्थ्य तथा खेलकुदसँग सम्बन्धित ७ प्रतिशत, आर्थिक क्षेत्रसँग सम्बन्धित ४ प्रतिशत, कानून, न्याय र प्रशासनसँग सम्बन्धित ४ प्रतिशत रहेका थिए । यसरी प्राप्त पुनरावेदनहरु आयोगले ९८.७ प्रतिशत फछ्यौट गरेको छ ।
- प्रदेश नं. १ र प्रदेश नं. २ का सार्वजनिक निकायहरुको आयोगले गरेको अनुगमनका क्रममा अधिकांश कार्यालयहरुले सूचना अधिकारी नतोकेको र शतप्रतिशतले स्वतः प्रकाशन नगरेको पाइएको छ । यसबाट सूचनाको हकको कानूनी व्यवस्थाको पालना तथा कार्यान्वयनमा प्रदेशका, स्थानीय तहका तथा जिल्लामा रहेका सार्वजनिक निकायहरु उदासिन रहेको अवस्था देखिन्छ । यसबाट नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार तथा स्थानीय तहहरुले कानून पालना गर्न गराउन थप सक्रियता देखाउन पर्ने आवश्यकता देखिन्छ ।
- सूचनाको हकको संरक्षण संवर्द्धन तथा प्रचलनका लागि आयोगले ६ वटा जिल्लाहरु क्रमशः कैलाली, सिन्धुपाल्चोक, पर्सा, कञ्चनपुर, दार्चुला र डोटीमा जिल्लास्तरीय सूचनाको हकसम्बन्धी अन्तरक्रिया कार्यक्रम र ५ वटा स्थानीय तहहरु क्रमशः शंखरापुर नगरपालिका काठमाडौं, नमोबुद्ध नगरपालिका काभ्रे, थाक्ले गाउँपालिका धादिङ, निजगढ नगरपालिका बारा, र सुनापति गाउँपालिका रामेछापमा स्थानीय तहस्तरीय सूचनाको हकसम्बन्धी अन्तरक्रिया कार्यक्रम सम्पन्न गरी सार्वजनिक निकायका प्रमुख, सूचना अधिकारी, नागरिक समाज, सञ्चारकर्मी तथा सर्वसाधारण ६९५ जनालाई सूचनाको हक कार्यान्वयनका विविध पक्ष बारेमा प्रशिक्षण प्रदान गर्नुका साथै अन्तरक्रिया कार्यक्रम गरेको थियो ।
- नेपालको संविधान जारी भएपश्चात सृजना भएका प्रदेश स्तरीय सार्वजनिक निकायहरुमा सूचनाको हकसम्बन्धी कानूनी व्यवस्था पालना गर्न गराउन भईरहेको प्रयासलाई फलदायी बनाउन सातै

प्रदेशका प्रमुख सचिव, सूचना अधिकारीहरूसँग आयोगले अन्तरक्रिया कार्यक्रमको आयोजना गरेको थियो । कार्यक्रममा सहभागीहरूबाट सूचनाको हक कार्यान्वयनमा प्रतिवद्धता व्यक्त भएको थियो ।

- सूचनाको हकसम्बन्धी व्यवस्थालाई विभिन्न भाषा भाषीका सञ्चारकर्मीहरूमार्फत विभिन्न भाषामा प्रचारप्रसार गर्दा प्रभावकारी हुने भएकोले आयोगले विभिन्न भाषाका सञ्चारकर्मीहरूसँग सूचनाको हकको कार्यान्वयनलाई विभिन्न भाषा बोल्ने भाषिक समुदायका कसरी लैजादा राम्रो हुन्छ भन्ने बारेमा अन्तरक्रिया कार्यक्रम सम्पन्न गरेको छ ।
- सूचनाको सर्वव्यापी पहुँचसबन्धी अन्तर्राष्ट्रिय दिवस सेप्टेम्बर २८ का अवसरमा आयोगले भर्चुअलरूपमा 'कोरोना महामारीका समयमा सूचनाको हकको महत्व' (Panel Discussion on Access to Information during Corona Pandemic) विषयक अन्तरक्रिया कार्यक्रमको आयोजना गरेको थियो ।
- आयोगले प्रत्येक आर्थिक वर्षमा संघीय मन्त्रालयहरू, तिनको सम्पर्कमा रहेका केन्द्रीयस्तरका निकायहरू र विभागहरूको आरटीआई अडिट सम्पन्न गरेको छ ।
- आयोगले आयोगद्वारा सम्पादन भएका विभिन्न क्रियाकलापहरूमा नागरिकको पहुँच सहज होस् भन्ने उद्देश्यका साथ २०७७ कार्तिकदेखि "सूचना मेरो अधिकार" नामको त्रैमासिक बुलेटिन नियमित रूपमा प्रकाशन गरेको छ ।
- आयोगले रेडियो नेपाल, नेपाल टेलिभिजन तथा गोरखापत्र दैनिकमार्फत् सूचनाको हक सम्बन्धमा जानकारीमूलक, सन्देश एवम् सूचनामूलक कार्यक्रम उत्पादन तथा प्रसारण कार्य सम्पन्न भयो ।
- सूचना आयुक्तहरूको विश्वव्यापी सञ्जाल (International Conference of Information Commissioner- ICIC) को प्रत्येक वर्ष आयोजना हुने वार्षिक सम्मेलन जुन २३ र २४ मा भर्चुअल माध्यमबाट सम्पन्न भएको छ । सम्मेलनमा नेपालका तर्फबाट राष्ट्रिय सूचना आयोगका पदाधिकारी तथा कर्मचारीको सहभागिता रहेको थियो । सम्मेलनमा कोरोना महामारी कायम रहेको अवस्थामा सरकार तथा अन्य सार्वजनिक निकायहरूबाट महामारी नियन्त्रण तथा रोकथामका लागि भए/गरेका क्रियाकलाप तथा खर्चका विवरण स्वतः सार्वजनिक गर्न आह्वान गरिएको प्रस्ताव स्वीकृत भएको छ ।
- राष्ट्रिय सूचना दिवसका उपलक्ष्यमा प्रत्येक वर्षभैँ यस वर्ष पनि सूचनाको हकका क्षेत्रमा उत्कृष्ट योगदान गर्ने ५ जना अभियन्तालाई विनय कसजु उत्कृष्ट अभियन्ता पुरस्कार, ५ जना सूचना अधिकारीलाई उत्कृष्ट सूचना अधिकारी पुरस्कार र आयोगमा कार्यरत कर्मचारीहरू मध्येबाट ३ जना लाई उत्कृष्ट कर्मचारी पुरस्कार प्रदान गरेको छ ।
- सूचनाको हकसम्बन्धी संवैधानिक तथा कानूनी व्यवस्थाको प्रभावकारी कार्यान्वयन र सार्वजनिक निकायहरूलाई थप पारदर्शी, जवाफदेही तथा जिम्मेवार बनाउने उद्देश्यबाट सूचनाको हकसम्बन्धी कानूनले दिएको अधिकार प्रयोग गरी आयोगले समयसमयमा आदेश तथा निर्देशन दिने गरेको छ । यसै सन्दर्भमा यस आर्थिक वर्षमा आयोगबाट देहायबमोजिमका महत्वपूर्ण आदेश तथा निर्देशन भएको छ ।
  - कोरोना महामारीबाट जोगिन प्रयोग हुने मास्क तथा स्यानिटाइजरको गुणस्तर, कोरोनाको औषधिको रोकथामका लागि उपयोगी हुने भनी विक्रीवितरणमा रहेका आयुर्वेदिक उत्पादनको गुणस्तर अनुगमन गरी सार्वजनिक गर्न स्वास्थ्य तथा जनसङ्ख्या मन्त्रालका सचिवका नाममा सूचनाको हकसम्बन्धी ऐन २०६४ को दफा १९ को उपदफा १० बमोजिम आदेश जारी गरेको ।
  - सर्वसाधारण नागरिकले सार्वजनिक निकायमा सूचना माग गर्दा सहज होस् भन्ने उद्देश्यबाट सार्वजनिक निकायमा रहेको सूचना अधिकारीको इमेलमा एकरूपता ल्याउनका लागि सबै

सार्वजनिक निकायले सूचना अधिकारीको नाममा इमेल ठेगाना बनाई सार्वजनिक गर्ने भनी कार्यान्वयनका लागि पठाइएको ।

- सूचनाको हकको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि अन्य कार्यका अतिरिक्त प्रत्येक सार्वजनिक निकायले सूचनाको हकसम्बन्धी कार्यक्रम तथा बजेट अनिवार्य रूपमा राख्ने व्यवस्था गर्नुपर्ने, प्रत्येक सार्वजनिक निकायले सूचनाको हकसम्बन्धी कानूनअन्तर्गत प्रकाशन गर्नु पर्ने स्वतः प्रकाशनका लागि पर्याप्त बजेटको व्यवस्था गर्नुपर्ने, प्रत्येक सार्वजनिक निकायले सूचना अधिकारीलाक्षण तालिम र अभिमुखीकरणका कार्यक्रमका साथै सहज र सजिलोका लागि मोबाइल, सिम कार्ड, इन्टरनेट तथा मसलन्दका लागि उपयुक्त व्यवस्था मिलाउनु पर्ने, प्रत्येक सार्वजनिक निकायले सूचना मागकर्ताको सहजताका लागि सूचना कक्षा, निवेदनको नमूना तथा बस्ने, प्रतिक्षा गर्ने कक्षको व्यवस्था मिलाउन निर्देशन पठाएको ।
- राष्ट्रिय जनगणना २०७८ का सन्दर्भमा सूचनाको हक सम्बन्धी व्यवस्थालाई ध्यानमा राखी सर्वसाधारण नागरिकले बुझ्ने भाषामा र उपयुक्त माध्यमबाट सूचना प्रवाह गर्न केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागका महानिर्देशकका नाममा आठ बुँदे निर्देशन जारी गरेको छ ।
- नेपाल राष्ट्र बैंकबाट सूचनाको हकको सम्मान र संरक्षण गर्न जारी गरेको “नेपाल राष्ट्र बैंक सूचना तथा सञ्चार नीति, २०७७” का सम्बन्धमा केहि बुँदाहरु सूचनाको हकसम्बन्धी कानूनसँग बाभिने, अस्पष्ट हुने तथा थप गर्नु पर्ने पाइएकोले ती बुँदाहरुमा आवश्यक संशोधन गरी मात्र लागु गर्न/गराउन नेपाल राष्ट्र बैंकका गभर्नरलाई निर्देशन दिइएको छ ।
- नागरिकको संबिधानप्रदत्त हक र कानूनी व्यवस्थाबमोजिम माग गरिएको सूचना नदिने ५ वटा सार्वजनिक निकाय त्रि. वि., शिक्षाध्यक्षको कार्यालय, कीर्तिपुरका कार्यालय प्रमुख, लक्ष्मी बैंक लि., केन्द्रीय कार्यालयका कार्यालय प्रमुख, बैंक अफ काठमाण्डु लि., केन्द्रीय कार्यालयका कार्यालय प्रमुख, प्राइम बैंक लि., केन्द्रीय कार्यालय, कमलपोखरीका कार्यालय प्रमुख, पदपूर्ति समितिको कार्यालय, नेपाल खुला विश्वविद्यालय, ललितपुरका कार्यालय प्रमुखलाई सूचनाको हकसम्बन्धी ऐन, २०६४ को दफा ३२ बमोजिम कारवाही भएका छन् ।
- यस भन्दा अगाडीका वार्षिक प्रतिवेदनहरुमा दिइएका सुझावहरु कार्यान्वयनका लागि अनुरोध गर्दै यस प्रतिवेदन माफत देहाय बमोजिमका सुझावहरु दिइएको छः
  - सन् २०३० सम्म संयुक्त राष्ट्र संघले निर्धारण गरेको दिगो विकास लक्ष्य हासिल गर्नका लागि नेपाल योजनाबद्ध रूपमा अगाडि बढिरहेको छ । दिगो विकास लक्ष्य कार्यान्वयनका लागि व्यक्त प्रतिबद्धतालाई कार्यान्वयनमा उतार्नु स्वाभाविक रूपमा त्यति सहज छैन । **दिगो विकास लक्ष्यको १६.१०.२ मा रहेको सूचनामा पहुँचसम्बन्धी सूचकाङ्क** प्राप्तिका लागि भएको तयारी त्यति सन्तोषजनक नरहेकोप्रति यस आयोगको ध्यानाकर्षण भएको छ । जबकि सूचनाको हकका क्षेत्रमा नेपालमा भएका प्रयासहरु र यस आयोगबाट सम्पादन भएका कार्यहरुका कारण अन्य देशहरुको तुलनामा नेपालको अवस्था त्यति खराब छैन तर यसलाई नेपाल र नेपालीका लागि थप फलदायी बनाउन स्पष्ट कार्ययोजनाका साथ अगाडि बढ्नु पर्ने हुन्छ । तसर्थ, उल्लेखित सूचकाङ्क प्राप्तिका लागि **आयोगको संलग्नतामा कार्ययोजना बनाई पर्याप्त बजेट व्यवस्थासहित कार्यान्वयन** गर्नेतर्फ सक्रियतापूर्वक लाग्नु पर्ने ।
  - सन् २०११ मा पारदर्शी, सहभागितामूलक, समावेशी र जवाफदेही शासन प्रबर्द्धनका लागि सरकारी नेतृत्व र नागरिक समाजका अभियन्ताहरुका बीचको सहकार्यका रूपमा **खुला सरकार सहकार्य (Open Government Partnership) सम्बन्धी अभियान शुरु भएको** र यसमा हाल ७८ देश र ७६ स्थानीय सरकारहरु सदस्य रहेका छन् । सदस्य हुन मात्र पनि निकै कडा शर्तहरु रहेको यस सहकार्यमा नेपालले सदस्यका लागि आवश्यक शर्त पूरा गरिसकेको अवस्था रहेको हुँदा **खुला सरकार सहकार्यमा नेपाल सहभागी हुँदा अन्तर्राष्ट्रिय**

क्षेत्रमा नेपालको छवि राम्रो देखिन्छ । यसका लागि राष्ट्रिय सूचना आयोगले विगतमा सरोकारवालासँग व्यापक छलफलपश्चात् प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालयमा बुझाएको कार्ययोजना यथावत रहेको छ । नेपाल सरकारले आयोगले पेश गरेको कार्ययोजनालाई आधार मानेर थप काम गर्न आवश्यक ठानेको हो भने त्यसका लागि आवश्यक सहयोगका लागि आयोग तयार छ ।

- नेपाल सरकारबाट स्वीकृत सूचनाको हक कार्यन्वयन सम्बन्धी अनुगमन निर्देशिका २०७६ बमोजिम प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालयका सचिवको नेतृत्वमा केन्द्रीय अनुगमन इकाई, सञ्चार तथा सूचना प्रविधि मन्त्रालयका सचिवको नेतृत्वमा कार्यान्वयन अनुगमन इकाई, प्रदेशमा मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालयको सचिवको नेतृत्वमा प्रदेश अनुगमन इकाई र जिल्लामा प्रमुख जिल्ला अधिकारीको नेतृत्वमा जिल्ला अनुगमन इकाई रहने व्यवस्था तथा ती समिति वा इकाईहरूले नियमित रूपमा सूचनाको हकको कार्यान्वयनको अनुगमन, सहजीकरण तथा समन्वय गरी गराई आयोगमा समेत त्रैमासिक रूपमा प्रतिवेदन पेश गर्ने व्यवस्था रहेको छ । तर यससम्बन्धमा आयोगलाई हालसम्म कुनै पनि प्रतिवेदन प्राप्त भएको अवस्था छैन । यसबाट सूचनाको हक कार्यान्वयनमा प्रतिबद्धता अनुरूप काम नभएको देखिन्छ । तसर्थ, कानून बमोजिम सिर्जना भएका यस्ता समितिहरूलाई सक्रिय बनाई सूचनाको हक कार्यान्वयनलाई सशक्त बनाउनु पर्ने ।
- सूचनाको हकसम्बन्धी कानूनको परिधिभित्र रही सूचना माग गर्न सार्वजनिक निकायमा जाँदा सूचना मागकर्तालाई सहज वातावरण बनाई दिनु पर्नेमा कतिपय सार्वजनिक निकायमा सूचना मागकर्तालाई असहज वातावरण सिर्जना गरिएको, निरुत्साहित गरिएको, दुःख दिएको, निवेदन दर्ता गर्न मात्र पनि समस्या सिर्जना गरिएको तथा कतिपय अवस्थामा त सूचना मागकर्तामाथि बल प्रयोगसमेत भएका घटनाका जानकारी आयोगमा प्राप्त भइरहेको छ । यस्तो अवस्थाले आयोगलाई स्वाभाविक रूपमा चिन्तित बनाएको छ । कतिपय अवस्थामा आयोगले त्यस्ता सार्वजनिक निकायका प्रमुखसँग समन्वय गरी सूचना मागकर्ताका लागि सहजीकरण गर्ने गरेको छ । सूचनाको हकसम्बन्धी कानूनको पालना गर्ने/गराउने कानुनी दायित्व र जिम्मेवारी सार्वजनिक निकायको भएको हुँदा नागरिकलाई सूचना माग गर्न र प्राप्त गर्न सहज वातावरण बनाउन नेपाल सरकारबाट निर्देशन हुनुपर्ने ।
- सूचनाको हकसम्बन्धी ऐन २०६४ को दफा ११ मा सूचनाको हकको संरक्षण, सम्बर्द्धन र प्रचलन गर्न कामका लागि एक स्वतन्त्र राष्ट्रिय सूचना आयोग रहनेछ भन्ने व्यवस्था भएबमोजिम यस आयोगले पुनरावेदन तथा उजुरी लिनेबाहेक सूचनाको हकको प्रचलनका लागि प्रचारप्रसारका विभिन्न कार्यक्रमहरू गरिरहनु पर्ने हुन्छ । तर, केही वर्षदेखि आयोगका लागि विनियोजन हुने बजेट निरन्तर रूपमा घटिरहेको कारणबाट अपेक्षित र प्रभावकारी रूपमा कार्यसम्पादन गर्न/गराउन आयोगलाई बाधा पुगिरहेको अवस्था छ । तसर्थ, आयोगको आवश्यकताका आधारमा नेपाल सरकारबाट आयोगसँग छलफल गरी पर्याप्त बजेट विनियोजन गर्ने व्यवस्था हुनुपर्ने ।
- पारदर्शिता तथा सुशासनका लागि कुनै पनि निकायले रु २५ हजारभन्दा बढीको भुक्तानी हुनासाथ यस्तो भुक्तानीसम्बन्धी विवरण त्यस निकायको वेबसाइटमार्फत् सार्वजनिक गर्ने गरिएकोमा हाल यस्तो व्यवस्था कार्यान्वयनमा शिथिलता आएको छ । खर्च स्वतः सार्वजनिक गर्ने व्यवस्थाबाट पारदर्शिता र जवाफदेहिता कायम गरी सुशासन कायम गर्न सघाउ पुग्ने हुँदा भइरहेको व्यवस्थाको प्रभावकारी कार्यान्वयन वा नयाँ निर्णय गरी पारदर्शिता र सुशासनका लागि अभूत प्रभावकारी व्यवस्था कार्यान्वयनमा ल्याइनु पर्ने ।

- नेपाल सरकारले देशको आर्थिक समृद्धि तथा विकासका लक्ष्य प्राप्तिका लागि ठूलो मात्रामा प्रत्येक वर्ष लगानी गरिरहेको छ । यसरी गरिने लगानीको ठूलो हिस्सा सार्वजनिक खरीदका लागि हुन्छ । सार्वजनिक खरीद पारदर्शी र भ्रष्टाचारमुक्त गराउन सकियो भने मात्र यस्तो लगानीको प्रतिफल उपलब्धीमूलक बन्न सक्छ र राजनैतिक नेतृत्वले अपेक्षा गरेको लक्ष्य प्राप्तिका लागि सहयोग पुग्ने हुन्छ । तसर्थ, सार्वजनिक खरीदको प्रक्रिया सार्वजनिक गर्ने सम्बन्धमा आयोगबाट मिति २०७८।४।२८ मा भएको निर्देशनको पालना र **सार्वजनिक खरीदसम्बन्धी नीति तथा कानून निर्माण गर्दा यथाशक्य पारदर्शी हुने गरी गर्ने व्यवस्था गर्ने** ।
- सूचनाको हकसम्बन्धी नियमावली २०६५ को नियम २४ (क) मा सार्वजनिक निकायले ऐनको दफा ६ बमोजिम सूचना अधिकारी तोक्दा सार्वजनिक निकायमा कार्यरत प्रशासकीय प्रमुखले आफूभन्दा दोश्रो वा तेश्रो मुनिको अधिकारीलाई तोक्नु पर्नेछ भनिएकोमा धेरै सार्वजनिक निकायले प्रशासकीय प्रमुखभन्दा धेरै मुनिको अधिकारीलाई सूचना अधिकारीको जिम्मेवारी तोक्ने गरिएको अवस्था छ । यसबाट सूचनाको हकसम्बन्धी कानूनी व्यवस्थाको परिपालनामा स्वाभाविक असर पर्ने नै भयो । नियममा व्यवस्था भएबमोजिम प्रशासकीय प्रमुखले वरियतामा आफूभन्दा दोस्रो मुनिको अधिकारी तोक्ने व्यवस्था कडाइका साथ लागु गराउने । जस्तै मन्त्रालयको सचिवपछि सबैभन्दा जेष्ठ सहसचिवलाई सूचना अधिकारी तोक्ने व्यवस्था हुनुपर्ने ।
- सिंहदरबारको परिसरभित्र प्रायः मन्त्रालयहरु अवस्थित रहेको र सुरक्षाका कारण सर्वसाधारणलाई परिसरभित्र प्रवेश गर्न सहज र सजिलो छैन । सूचना माग गर्ने नागरिकलाई सूचना माग गर्न सहज बनाउनु सबै सार्वजनिक निकायको दायित्वभित्रै पर्ने हुँदा सिंहदरबारको दक्षिण ढोका प्रवेशद्वारमा सूचनाको हकसम्बन्धी डेस्क राखी सूचनाको हकसम्बन्धीमा प्राप्त आवेदन दर्ता गरी निस्सा प्रदान गर्ने, प्राप्त आवेदन सम्बन्धित निकायमा पुर्याउने र सार्वजनिक निकायबाट प्राप्त सूचना सूचना मागकर्तालाई उपलब्ध गराउने व्यवस्था मिलाउने ।
- सूचनाको हकसम्बन्धी ऐन २०६४ को दफा २७ ले दफा ३ उपदफा ३ सँग सम्बन्धित सूचनाको संरक्षणका लागि नीतिगत रूपमा सूचनाको वर्गीकरण गर्न नेपाल सरकारका मुख्य सचिवको अध्यक्षतामा एक समिति रहने व्यवस्था गरेको छ । तर हालसम्म यस व्यवस्थाको कार्यान्वयन हुन सकेको अवस्था छैन । वर्गीकरणका लागि आयोगले पटकपटक निर्देशन तथा अनुरोध गरेको छ । वर्गीकरण गर्दा सार्वजनिक निकायहरुलाई सूचना उपलब्ध गर्न गराउन सहज हुने हुँदा अविलम्ब यो कार्य सम्पन्न गर्नु पर्ने ।
- नेपालको संविधानको धारा ६ अनुसार “नेपालमा बोलिने सबै मातृभाषाहरु राष्ट्रभाषा हुन्” भनिएको छ भने धारा ७ को उपधारा २ मा “नेपाली भाषाका अतिरिक्त प्रदेशले आफ्नो प्रदेशभित्र बहुसङ्ख्यक जनताले बोल्ने एक वा एकभन्दा बढी अन्य राष्ट्रभाषालाई प्रदेश कानूनबमोजिम प्रदेशको सरकारी कामकाजको भाषा निर्धारण गर्न सक्नेछ” भनिएको छ । भाषा आयोगले हालै पेश गरेको आफ्नो वार्षिक प्रतिवेदनमा पनि सूचना प्रवाह गर्दा मातृभाषाको प्रयोग गर्न सिफारिश गरेको छ । सार्वजनिक निकायबाट सम्पादन हुने क्रियाकलापहरुबारेमा जानकारी सार्वजनिक गर्दा नेपाली भाषाका साथसाथै अन्य राष्ट्रभाषामा समेत गर्ने गर्दा सबै भाषाभाषीसमेत मूलधारमा समेटिने, भिन्नभिन्न भाषिक समुदायलाई राज्यका नीतिबारे बुझाउन सकिने तथा राज्यका क्रियाकलापमा उनीहरुको स्वामित्व ग्रहण हुने र लक्षित वर्गमा पुग्ने हुन्छ । तसर्थ, **सार्वजनिक निकायहरुले त्यस्तो भाषाको बाहुल्यता भएका क्षेत्रहरु पहिचान गरी ती भाषामा समेत सूचना दिने र प्रवाह गर्नु पर्ने** ।

- सूचनाको हकसम्बन्धी ऐन २०६४ को दफा ३८ मा “यसको उद्देश्य कार्यान्वयन गर्न नेपाल सरकारले आयोगसँग परामर्श गरी आवश्यक नियम बनाउन सक्नेछ” भन्ने व्यवस्था भएकोमा सूचनाको हकसम्बन्धी नियमावली २०६५ मा आयोगको परामर्शबिना नै २०७७ सालमा तेस्रो संशोधन भएको अवस्था छ । यसबाट कानून पालना गर्नु/गराउनु पर्ने निकायबाट नै कानूनको पालना नहुँदा अरुलाई कानून पालना गर्न गराउन बाधा पुग्ने देखिन्छ । तसर्थ, **नियमावली संशोधन गर्दा आयोगसँग परामर्श नलिई संशोधन नगर्ने** ।
- सूचनाको हकसम्बन्धी संवैधानिक तथा कानूनी व्यवस्थाको संरक्षण, सम्बर्द्धन र प्रचलन गर्नका लागि स्थापित राष्ट्रिय सूचना आयोगको कार्यप्रकृति, आवश्यकता र महत्वलाई ध्यानमा राखी सूचनाको हकसम्बन्धी नियमावली २०६५ को नियम २० को उपनियम २ मा “नेपाल सरकारले निजामति सेवाको राजपत्रांकित विशिष्ट श्रेणीको कुनै अधिकृतलाई आयोगको सचिवको रूपमा काम गर्न तोक्नेछ” भन्ने व्यवस्था गरेको र सोही अनुरूप नेपाल सरकारले कानून सेवाको विशिष्ट श्रेणीका अधिकृतलाई आयोगको प्रशासकीय प्रमुखका रूपमा तोक्दै आएको थियो । आयोगको आवश्यकताको विश्लेषण तथा आयोगसँग कुनै परामर्श, सल्लाह वा छलफल नै नगरी संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयले मिति २०७/०७/२५ मा पत्र लेखी अचानक प्रशासकीय प्रमुखका रूपमा निजामति सेवाको राजपत्रांकित प्रथम श्रेणीको अधिकृत रहने निर्णय भएको प्रति आयोगले मिति २०७७/०८/११ को बैठकबाट असहमति प्रकट गरिसकेको छ । तसर्थ, आयोगको कार्यप्रकृति तथा आवश्यकतालाई ध्यानमा राखी आयोगको सचिवालयको प्रमुखका रूपमा **निजामति सेवाको कानून सेवाको विशिष्ट श्रेणीको अधिकृत नै** रहने व्यवस्था गर्नु पर्ने ।
- आयोग स्थायी प्रकृतिको भएको र हालसम्म पनि आफ्नो जग्गा वा भवन नभएकोले भाडामा बस्नु परिरहेको अवस्था छ । फेरि प्रत्येक वर्ष भाडा बृद्धि भई नै रहेको हुन्छ । भाडाकै कारण आयोग एक स्थानबाट अर्को स्थानमा सर्नु पर्ने अवस्था पनि आउने गरेको छ । सेवाग्राहीलाई स्थायी ठेगाना दिन नसकिएको अवस्था रहेका कारण सेवा प्रवाहमा बाधा पर्ने गरेको छ भने बर्षेनी ठूलो रकम भाडाका रूपमा खर्च गरिरहनु पर्दा देशको लागि अनावश्यक व्ययभार बढ्दै गइरहेको छ । आयोगले आयोगका लागि स्थायी रूपमा आयोगकै नाममा रहने गरी भवन उपलब्ध गराउन वा निर्माण गरिदिन सम्पर्क मन्त्रालय सञ्चार तथा सूचना प्रविधि मन्त्रालयमार्फत् नेपाल सरकारलाई पटकपटक अनुरोध गरिसकेको छ । तसर्थ, यथाशीघ्र नेपाल सरकारले आयोगका लागि उपयुक्त भवन वा जग्गा उपलब्ध गराई भवन निर्माण गर्ने व्यवस्था गर्ने ।
- नेपालको संविधानको मौलिक हक खण्डअन्तर्गतको धारा २७ मा सूचनाको हकको व्यवस्था गरिएको छ । सूचनाको हकलाई विशिष्ट हक पनि भनिन्छ । विशिष्ट यस अर्थमा कि संविधानप्रदत्त अन्य हक वा अधिकारको उपभोगका लागि सूचनाको हकको प्रयोग गर्न सकिन्छ । विश्वभरि नै आम बन्दै गएको सूचना माग गर्ने र प्राप्त गर्ने नागरिकको अधिकारका बारेमा राष्ट्रिय सूचना आयोगबाट सम्पादन भएका गतिविधि तथा कार्यहरु वार्षिक प्रतिवेदनका रूपमा सम्माननीय प्रधानमन्त्रीमार्फत् व्यवस्थापिका संसदमा छलफलका लागि प्रस्तुत हुनुपर्ने कानूनी व्यवस्थावमोजिम यो प्रक्रिया पूरा हुँदै आएको छ । अपितु नागरिकलाई संवैधानिक रूपमा प्रत्याभूत गरिएको विशिष्ट व्यवस्था तथा त्यसको कार्यान्वयनको अवस्थाबारे व्यवस्थापिका संसदमा पर्याप्त छलफल हुन नसकेको भन्ने आम गुनासो रहँदै आएको छ । अतः आयोगबाट प्रस्तुत प्रतिवेदनमाथि व्यवस्थापिका संसदमा पर्याप्त छलफल र बहसका लागि नेपाल सरकारबाट आवश्यक पहल हुनु पर्ने देखिन्छ ।

